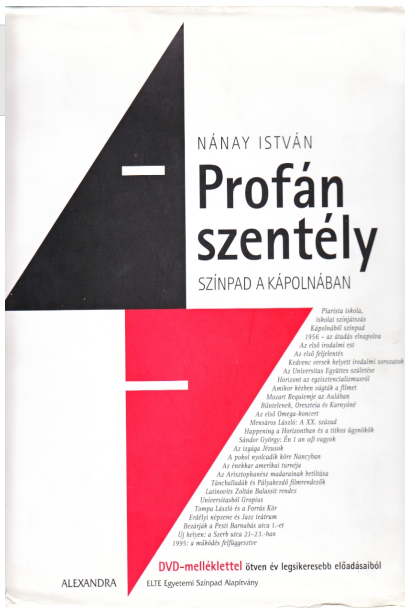

Profán szentély – Színpad a kápolnában

Kotschy Beáta*

Nánay István (2007): *Profán szentély – Színpad a kápolnában*. Alexandra Kiadó, Pécs.

Ritka jelenség, hogy egy több mint 5 éve megjelent könyvről recenziót jelentet meg egy folyóirat, a folyóirat profiljához látszólag szorosan nem tartozó témában. Az Egyetemi Színpad 50. születésnapjára megjelenő 231 oldalas nagyalakú, képekkel és DVD-vel kiegészített rendkívül impozáns kötet lehet történelmi-, művelődéstörténeti- és színháztörténeti dokumentum, megközelíthető az egyetemi ifjúság kulturális tevékenységének vagy az oktatók művelési, nevelési szándékának kifejezéseként is, de olyan közösségi térként is, amely kohéziós erőként fogta össze a 60-90-es évek egyetemi ifjúságát, amely szoros köteléket jelent máig is a színpadosok, művészeti együttesek tagok életében. A könyv a ragyogó kezdettől a színpad megszűnéséig mutatja be fél évszázad történéseit, rendkívül pontos és széleskörű dokumentáció, valamint a történet része-

seinek interjúi alapján.

A címben szereplő „szentély” kifejezés fontos üzenetet közvetít. A kápolna funkciója alapvetően 1956/57-től is megmaradt, a művészetek szentélyévé vált, ahol közösségre találtak a művészetek élvezői és gyakorlói egyaránt. Mai szemmel nézve az Omega koncertek és a kabarék bemutatása sem jelent a templomtól teljesen eltérő funkciót, hiszen a szakrális terek egyre sűrűbben válnak az ifjúság közösségi tereivé, a gitárzene már régen nem hangzik furcsán a templomok falai között. 1957-ben azonban valószínű, hogy a politikai hatalom a szekularizáció eszközét is látta a piarista kápolna színházi célokra történő átadásában. Akkor még nem sejthették, hogy a Színpad kötődése olyan szoros a Pesti Barnabás utcához, hogy amikor az egyházi tulajdonok visszaadása kapcsán új helyre kellett költöznie, már nem volt életképes, s a rendszerváltás korának ifjúsága az ének-zene-táncos kivételével nem vitte tovább az 50 év hagyományait.

Bár a recenzió feladata a kötet tárgyilagos, tömör bemutatása lenne, ez az összegyűjtött anyag gazdagsága miatt szinte lehetetlen. Így a szerző személyes érdeklődése alapján csak egy rövid időszak, az első fél évtized részletesebb bemutatásával nyújt nemcsak ízelítőt a történekből, hanem olyan példát, mondatnánk pedagógiai példát, amely az elkötelezettség, az összetartás máig is csodálatot és tiszteletet ébresztő eredményeit állítja középpontba.

Az 1956/57-es évad megindításakor az ELTE Rektori Tanácsa foglalkozott az irányelvek megfogalmazásával. Kádár Miklós, a Jogi Kar dékánja, a színpadot a passzív művelődés otthonának tekintette, ahol nagyteknétyű szakemberek tartanak előadásokat az egyetemi ifjúság számára, míg Ortutay Gyula rektor szerint fontos volt, hogy öntevékeny művészeti csoportok működjenek, énekkar, zenekar, tánckar, tanszéki színjátárszók. S nem kevésbé fontos, hogy élénk kulturális élet folyjék az egyetemen, legyen ez a hely a különböző egyetemeken hallgatóinak és tanárainak találkozóhelye.

A kettős megközelítést jól mutatják a megfogalmazott célok és feladatok:

* Sapientia Szerzetesi Teológiai Főiskola, tanszékvezető tanár beata@kotschy.hu

- Az irodalmi műveltség fokozása érdekében magyar- és világirodalmi előadások tartása neves művészek közreműködésével, vitaestek szervezése az új művekről, irodalmi kérdésekről.
- Filmbemutatók, elsősorban a nyilvános mozikban nem látható filmekből.
- A zenei műveltség fokozására neves zenei szakértők zenetörténeti előadásai és hanglezem-bemutatói.
- Művészettörténeti előadások, tárlatlátogatások.
- Természet- és műszaki tudományos előadások.
- Vitaestek a hallgatókat érdeklő kérdésekről tekintélyes professzorok vezetésével.

A funkció kettős megközelítése a későbbiekben hasznossá vált a Színpad életében, s meghatározta az egyes művészeti területek fejlődését is. Ezt igazolja a kis késéssel 1957 szeptemberében megnyíló Egyetemi Színpad elkövetkező évtizede. A Színpad, *Petúr Istvánnal*, az 5 évtized legjelentősebb igazgatójával kezdte meg működését. (1966-ban váltották le politikai okokból.)

Az irodalmi élet kiteljesedése *Surányi Ibolya* vezetésével történt. Kezdetektől országos hírvű művészek (*Jancsó Adrienn, Török Erzsébet, Ascher Oszkár, Horváth Ferenc, Latinovits Zoltán...*) és a leendő tanárok beszédjét és versmondói képességét fejlesztő 20-25 tagú szavalókör akkor még amatőr versmondói (*Egressy István, Bálint András, Fodor Tamás, Márai Enikő...*) szerepeltek az esteken. A bevezetőket nem kisebb nevű professzorok és költők tartották, mint *Köpeczi Béla, Ortutay Gyula, Weöres Sándor, Keresztúry Dezső, Kardos Tibor, Kardos László, Sótér István, Tolnai Gábor, Szauder József, Áprily Lajos, Simon István...* Ez a névsor világossá teszi, hogy az ELTE és a kor kiemelkedő irodalomtudósai fontosnak tartották az Egyetemi Színpad létét, nyíltan mellé álltak és vállalták céljait. Ez a legitimáció nagyon nagy erőt jelentett az 50-es évek végét jelentő zavaros világban.

Tartalmát és szerkesztési elveit tekintve évadról évadra gazdagodott az irodalmi estek tematikája. Az aktuális évfordulókat az „élő” irodalomtörténet 5 korszakát felölelő 5 est, majd a 22 előadásból álló világirodalmi sorozat követte. Ezeknek az összeállításoknak népszerűségéről *Kovács P. József* interjújában azt olvashatjuk, hogy minden egyes nap 500 néző számára tartották a teltházas előadásokat. A versek szeretete mellett természetesen a költők által megfogalmazott burkolt vagy kevésbé burkolt üzenetek is motivációt jelentettek. Például a *Latinovits* által tolmácsoló *Ady* vers, a Tűz márciusa után 10 perces álló vastaps hangzott el.

A szerkesztési elvek fejlődését jól mutatja az önálló esteket követő sorozatok megjelenése, a XIX. század költői, XX. Század, Költők és kora, stb. A kortárs költészet bemutatása mellett (például *Nagy László, Csoóri Sándor, Juhász Ferenc, Simon István, Váci Mihály, Garai Gábor, Baranyi Ferenc*) az egyetem életében rendkívüli jelentőségű volt, hogy *Surányi Ibolya* több alkalommal teret biztosított az első verseiket bemutató egyetemi hallgatóknak is. A versek és prózai művek sorát dokumentumok, zenei betétek, képzőművészeti utalások tették színessé. Valószínű, hogy mindezek pozitív tapasztalatokat jelenthettek *Mensáros László* számára XX. század című önálló estjének összeállítása során. Ez az est a 60-as évek legnagyobb sikerét jelentette, új korszakot nyitva a szavalóestek műfaji megoldásában. Ez a program magáról *Mensáros Lászlóról* is szólt, az ő történelem- és világszemléletét közvetítette a XX. század 3 korszakáról naplórészletek, versek, prózai írások, dokumentumok és zenei effektusok lenyűgöző egymásra épülésével, a részletek polemizáló dialektikájával, s a humanista gondolkodó vallomásával. Az est országosan 600 előadást ért el, s ebből több mint 100-nak a Színpad adott otthont.

A zenei élet a kettős célkitűzésnek, a zenei műveltség növelésének és az öntevékeny zenei együttesek fejlődésének maradéktalanul eleget tett. Mai szemmel nézve, mai füllel hallgatva megdöbbentő, hogy *Grexa Gyula* lemezgyűjtő heti klasszikus zenei lemezbemutatói milyen nagyszámú közönséget vonzottak a legegyszerűbb technikai megoldások és az ennek megfelelő gyenge akusztikai viszonyok ellenére. Az irodalmi műsorokhoz hasonlóan itt is bekövetkezett a tudatosabb műsorkészítés, megindult a Collegium Musicum zene-

történeti sorozata *Szabolcsi Bence* gondozásában. Az élőzene megjelenése, a színpad hangversenyteremmé alakítása a nagy szőlőművészeket is vonzotta (*Zempléni Kornél, Bächer Mihály, Kovács Dénes, Szendrey Karper László, Tarjáni Tóth Ida.*) A hallgatóság olyan kombinált bérleteket vehetett, amelyben a Színpad és más valódi koncerttermek programjai együtt szerepeltek. Rövidesen bekövetkezett az az időszak is, amikor külső együttesek, például a Magyar Állami Operaház Stúdiója vendégszerepelt a Pesti Barnabás utcában, s rendszeressé váltak a Magyar Hanglemezyártó Vállalat lemezbemutatói.

Nem ment zökkenőmentesen a tánczene térhódítása. Ez egyrészt a nem igazán megfelelő akusztikai viszonyoknak, másrészt a közönség viselkedésének volt köszönhető. A kezdeti randalírozások a dzsessz és beat koncertek megszüntetésével fenyegettek. Végül havi egy alkalommal a rendszer részeivé váltak. A megalakult Egyetemi Tánczenekar mellett (*Magyar Dezső, Tomsics Rudolf.*) a következő években rendszeresen adtak koncertet a legnevesebb beat együttesek (Omega, Metro...)

A zenei élet szempontjából a legsikeresebbé az ének- zene- és tánckarok váltak *Baross Gábor* és *Gyapjas István* vezetésével. A 3 részből álló Eötvös Művészegyüttes mai utódai, a 65 éves Bartók Béla Egyetemi Énekkar, az 55 éves ELTE koncertzenekara és tánckara töretlenül működik. Ezek az együttesek csak lazán kötődtek a színházteremhez, mivel a kápolna adottságai nem feleltek meg a nagy együttesi létszámoknak. A koncertek helyszíne főként a jogi kari központi épület gyönyörű és nagyszerű akusztikájú aulája volt. De a „testvéri” kapcsolat folyamatosan működött, az énekesek és zenészek magukénak érezték a Színpadot, s gyakran vettek részt közös produkciókban a színjátszókkal. A művészegyüttesek békésebb élete és fejlődése természetesen összefüggött a zene és tánc kevésbé politikus jellegével is.

A filmművészet színpadi megjelenése szintén 1957-hez köthető. A kezdeteket egy kölcsön filmvetítő és a MOKÉP által forgalmazott filmek jelentették. Ez rövid időn belül elégtelennek bizonyult. A Filmtörténeti Intézetel kötött szerződés lehetővé tette egy rendszeres filmklub indítását, amely már megtöltötte a házat érdeklődőkkel. Az egyetemi ifjúság azonban többre vágyott. 1961-ben megalakult az Amatőrfilm Klub, amely egyrészt a filmbemutatók esztétikai szempontú megújítását jelentette, másrészt az amatőr filmesek munkájának kezdetét. *Perényi Endre, Ráday Mihály, B. Révész László, Karafiáth András, Förgeteg Balázs* a kezdeti lépések megtevői. A klasszikusok sorozatai (*Eisenstein, Jean Vigo*) előtt *Nemeskürty István* és *Bíró Yvette* tartott bevezető előadásokat, mintegy filmesztétikai speciálkollégiumi rendszerben. Az egyre népszerűbb vetítések vonzották az elsőfilmeket, a főiskolásokat vizsgafilmjeik bemutatására és a Balázs Béla Filmstúdió tagjait is. Rendszeressé váltak a premier előtti bemutatók. *Fábrí Zoltán, Makk Károly, Jancsó Miklós* filmjeit tekinthette meg a film iránt érdeklődő közönség. Némelyek úgy vélték, hogy a nagy érdeklődést az is motiválta, hogy nem lehetett tudni, kijutnak-e ezek a művek a mozikba, vagy még a hivatalos premierjük előtt betiltják őket. A színpadosok kisfilmjei, dokumentumfilmjei szintén a hazai amatőr filmgyártás első vonalába kerültek.

1961 őszén új program, a „hangos folyóirat” indult a színházban *Horizont* címmel. *Sípos Tamás, Vágó Péter* és *Karafiáth András* szerkesztették kezdetben a havonta megtartott esteket. A művészek, új művek, új tehetségek, különböző kulturális témák köré szerveződő műsor, izgalmas élő vitafórummá vált. Rendkívül színes, mozaikszerűen szerkesztett program volt ez, amelyen az irodalom, film, képzőművészet, zene, szerelem és humor egyaránt téma lehetett, újszerű megközelítésben, fiatalos közvetlenséggel. A legbátrabb előadás a „Válság művészete” címet viselte, amelyen két esztéta, *Almási Miklós* és *Elbert János* három órán keresztül beszélgetett a nyugat-európai művészeti irányzatokról és jelenségekről. Az önálló gondolkodás és véleményalkotás lehetőségét a nyugati-keleti kultúra alkotásainak párhuzamba állításával kívánták elérni, s egyben tompítani a politikai határok átlépéséből fakadó várható kellemetlenségeket. A havonta megtartott hangos folyóirat évadzáró előadása a „Vidám Horizont” címet viselte, s előfutára volt a később oly népszerűvé vált színpadi kabaréknak.

Az Egyetemi Színpad a gazdag kulturális programok mellett is elsősorban az Universitas Együttest jelentette a nagyközönség és az egyetemi ifjúság számára. Bár már 1958-ban szervezik az első előadást, igazi kiteljesedése *Ruszt József* nevéhez fűződik, aki 1961-ben kerül a Színpadra, mint fiatal rendező. *Ruszt József* hatása meghatározó nemcsak az előadások színvonala szempontjából, hanem a színjátszók nagy többségének életére is. A későbbi évtizedekben az ország különböző színházaiban találhatjuk az eredetileg vegyésznek, jogásznak készülő hallgatókat, *Sólyom Katinkát*, *Jordán Tamást*, *Fodor Tamást*, *Kristóf Tibort*, *Hetényi Pált*, *Halász Pétert*, s sorolni lehetne még hosszasan a neveket. *Ruszt* mellett *Dobai Vilmos* és *Mezei Éva* is szorosan kötődött a színjátszó csoporthoz. Az Együttes évről évről aratta hazai és nemzetközi sikereit hol az antik irodalom nagy drámáival, hol a modern drámairodalom kevésbé ismert gyöngyszemeivel, hol *Sándor György* kabaréival. A sok-sok hazai és nemzetközi sikerből kiemelkedik *Csokonay Vitéz Mihály A' özvegy Karnyóné* című vígjátéka, amely nemcsak az 1960-70-es évek fiatal generációjának meghatározó emléke, hanem fél évszázad múltán is élő, fergeteges humorú, nagyszerű színházi előadás.

A fentiek az első 5 év történéseinek rövid összefoglalását tartalmazzák (*Nánay* kötetének mindössze egyötödét), amikor a Színpad a kezdő botladozásoktól Budapest olyan színházává, kulturális közösségévé vált, ahol rangot jelentett verset mondani, hangversenyt adni, előadást tartani, új filmet bemutatni a kor nagy művészeinek, tudósainak egyaránt.

A „Profán szentély” elgondolkodásra készíti olvasóit, aktualitása nem csökkent az elmúlt 5 év alatt. Mi a magyarázata annak a hatalmas fejlődési ívnek, amelyet az ELTE együttese és az Egyetemi Színpad e fél évtized alatt bejárt? Mi volt a szerepe a megelőző évtizedek elnyomásának, a kor bizonytalan politikai-társadalmi környezetének? Lehet-e, s ha igen, hogyan lehet hasonló összefogást teremteni, elhivatottságot elérni az egyetem mai ifjúsága és professzorai körében? A kötet nem ad pontos válaszokat a feltett kérdésekre, de reményt kelthet, hogy jól megválasztott célokért a mai ifjúság éppúgy mozgósítható, mint a korabeli, s a közösséghez tartozás ma is fontos a felnövekvő és ifjú generációk számára egyaránt.